

moeilijk valt uit te maken, hoeveel historische kern uit de schaal dezer legende kan worden uitgepeld. Wat er van deze kern overblijft, hangt natuurlijk van het min of meer radicale standpunt van den onderzoeker af. Van Dillman 42) en Valeton 43), die het historische bestaan der aartsvaders niet onmogelijk achten, tot Stade 44) en Winckler 45), die zelfs het verblijf van Israel in Egypte en den persoon van Mozes naar het rijk der sagen verwijzen, loopt de lijn dezer evolutie voort.

Laat mij echter, liever dan de critiek op haar kronkelpaden te volgen, uw aandacht bepalen bij Wellhausen, die een bemiddelend standpunt inneemt en wiens invloed daardoor wellicht het grootst is. De oorsprongen van Israel liggen volgens hem in het duister. De patriarchen-verhalen zijn genealogische sagen, de aartsvaders heroes eponymi 46). Geen volk wordt immers uit één stamvader geboren. Maar evenals bij alle volkeren de dichtende fantasie later den *volksnaam* als *persoonsnaam* opvat en uit dien persoon zijn bestaan afleidt (denk slechts aan Bato, den stamvader der Batavieren en Friso, den stamvader der Friezen) zoo hebben ook de bené Israel, om uitdrukking te geven aan hun nationale eenheid en hun verwantschap met andere omliggende volkeren hun stamvader Israel en zijn genealogischen stamboom gefingeerd. In waarheid echter is Israel niets dan een conglomeraat van verschillende nomaden-stammen, die van Moab en Edom zich hebben afgezonderd; een tijdlang in Gosen, de Oostemark van Egypte, hebben gewoond; toen onder leiding van Mozes zijn uitgetrokken en bij Sinai een volksverbond hebben gesloten. Ze hebben daarna gezamenlijk Kanaän veroverd en zich daar met de spraak- en bloedverwante Kanaänieten vermengd.

Op dezen historischen achtergrond nu teekent zich het beeld van de evolutie van Israel's religie af. Oorspronkelijk stonden deze nomaden-stammen, gelijk van zelf spreekt, op het laagste peil der cultuur en in overeenstemming daarmede moet hun religie *natuurgodsdiens*t, *Fetischisme* en *Animisme*, vereering van heilige steenen en boomen zijn geweest. Ahnencultus en Totemisme hebben toen den grondtoon van Israel's religie gevormd en hun sporen reiken nog ver in Israel's historie na 47.) Een hooger trap bereikte Israel eerst, toen Mozes van den stam der Kenieten (of Kainieten) den dienst van Jahve overnam, die van dat oogenblik af Israel's nationale god is geworden. Oorspronkelijk was deze god, zooals ook zijn naam Jahve, („die door de lucht waait” of